

КВАДАТУРА КРУГА ЯК СИМВОЛ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ Й ЛЮДСТВА В ПОЕЗІЇ БОРИСА ОЛІЙНИКА

**КОСТРИЦЯ Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор
кафедри української та класичних мов Національного університету
біоресурсів і природокористування України (м. Київ)**

Анотація. У статті проаналізовано долю людини і людства через призму математичного поняття квадратури круга і виявлено нескінченність людства як біологічного виду на планеті Земля через сукупність долі окремих смертних людей в контексті поетичної інтерпретації космогонічно-есхатологічного міфу Бориса Олійника.

Ключові слова: *Світове Дерево, круг, коло, квадрат, космос, хаос, простір, геометричний символ, ідея єдності, безкінечність, гармонія, природа, динаміка світу, принцип кола, міфологема*

Основним принципом побудови світу в Бориса Олійника є принцип кола. Це найбільш поширений з-поміж міфопоетичних знаків геометричний символ, що втілює модель світу, організований простір – космос.

«Коло, круг – позначення космічного простору, його кордони відежують космос від хаосу; одночасно круг утілює безкінечність. У виражальних символах круг – проекція космічної сфери, кулі, світового сонця (шаманські бубони, кромлехи й кургани як ритуальні моделі світоустрою)» [3, с. 661]. Круг утілює ідею єдності, безкінечності й закінченості. Коло як фігура, що створена правильною кривою лінією без початку й кінця, орієнтована в будь-якій своїй точці на певний невидимий центр... Коло обмежує внутрішній кінечний простір, але круговий рух, що створює цей простір, безкінечний.

Мета статті – дослідити символіку круга (втілення нескінченного Всесвіту) і квадрата (образ окремої людини) у міфологемі автора.

У нашому дослідженні ми спиралися на теоретичні основи дослідження творчості Бориса Олійника вітчизняними науковцями та письменниками В. Гулій, М. Ільницьким, Г. Ключеком, В. Моренцем, Н. Сологуб та ін.

«Схема Світового Дерева й близькі до неї варіанти неодноразово підкреслюють ідею кола. Насамперед сонце (завжди у вигляді кола) обов'язково присутнє в цій схемі. Річний круговий рух сонця по відношенню до осі Світового Дерева конституює круговий простір по горизонталі (у горизонтальній проекції Дерево відмічає пуп землі), а добовий круговий рух сонця визначає вертикальну площину Світового Дерева. Нерідко обидва цих кругових рухи підкріплюються розміщеними по колу міфологічними об'єктами, наприклад знаками зодіаку чи божественними персонами» [2, с.19].

Борис Олійник теж основним принципом динаміки світу обирає принцип кола. Історія, як відомо, рухається по спіралі, основа якій – коло:

*...Як прекрасно
все округлено в спіраль
гармонійно: так було вже
тисячу тисячоріч
(«Урок»).*
Та вовік безсмертен рух

Нескінченної спіралі

(«Чорний вітер, жовтий смерч»).

Круг провістив Гончарові, що коло – основа спіралі

(«При гончарному крузі»).

І рух цей вічний і нескінченний, тому що «звершене коло образу ж новому стає за основу».

Коло – це символ гармонії й нескінченності, воно насамперед пов'язане зі світом природи:

Це вічний коlobіг – правічна новизна:

По колу сонце йде,

І місяць коло креслить

(«Це вічний коlobіг...»).

...в юному світі і нині, і прісно, і завше

в правічному ритмі за травнем приходило літо

(«На березі вічності»).

Люди теж вважають себе частиною правічного природного коlobігу:

Я розмірений і заверстаний

В наростаючу круговерть

(«Перстень долі»)

Отак і ми по колу, наче весни

(«Цей вічний коlobіг»).

Але це не так. Звичайно, усе людство як частина природи теж існує за законами кола:

Світ міняється, як світ

У довічній колисанці:

Одійшов надвечір дід, –

Онуча знайшлося вранці

(«Спогад»).

Е, ні, сину, у цьому світі – ти ж учив – усе зв'язане: причина – наслідок, день і ніч, народження і смерть, куля і вказівний палець. День мого народження, як і ніч смерті Крагуєваця, увійшли у вічний коlobіг народжені смертей, ставши клітинами світобудови. Ніщо не зникає в цьому світі, сину. Закон збереження матерії... («Урок»).

Окрема ж людина існує за іншими законами, за законами квадрата, у рамки якого вписане її життя від народження (квадратна колиска) і аж до смерті (могила, домовина у формі прямокутника):

Перший виток в квадратурі своєї колиски

(«При гончарному крузі»).

І тоді для них могили

Наче плити прямокутні

(«Урок»).

Кути вносять дисгармонію в цілісний світ насамперед через образи урбаністичні:

Десь у мене за плечима

місто мляві сні бороло:

важко чахкали заводи,

тонко звискував метал.

Там без лагідних півтонів

кут вривався раптом в коло,

коло різко розгиналось

в прямовисну магістраль

(«Урок»).

Як ми вже зазначили, Усесвіт існує в системі циклічного часу. Певний період життя людини теж уписується в цю систему, тобто певний момент людини існує у тих же часових координатах, що й макрокосмос, але вона живе за лінійним часом, який має межі, початок і кінець:

Є народження й смерть – два стовпи на межі...

(«Все в цім світі відоме»).

Лише відрізок між цими точками накладіється на час циклічний. Людина цього не знає, думає, що включена у всесвітню часову систему й існує за законами кола, тому в певний момент (а саме на схилі життя) їй здається, що «*коло різко розгиналось в прямовисну магістраль*», хоча насправді ніякого кола взагалі не було. Був лише відрізок життя, який закінчився:

Космос в собі дріма.

Діти біжать до школи.

Осінь мина... Зима... –

Літо й весна – по колу.

А чоловіка – нема...

(«Був чоловік... І – нема...»)

А ми не ті сьогодні, що учора, і завтра інші,

ніж були сьогодні, та мить настане, що там говорить,

коли ми будем вчора. Тільки вчора...

(«Це вічний колобіг...»).

Отже, геометричні символи круга й квадрата у світотворенні Бориса Олійника знаходяться в дуалістичному протиборстві, й ніколи не можуть бути згруповані у квадратуру круга.

«Квадратура круга – класична математична проблема, над якою працювали генерації вчених. Завдання полягає в тому, щоб, починаючи від даного круга й використовуючи тільки прості геометричні засоби (лінійку та циркуль), побудувати квадрат, поверхня якого дорівнює поверхні первісного круга. У решті XIV столітті було доведено, що побудувати в такий спосіб квадратуру круга неможливо» [1].

Площа квадрата дорівнює квадрату довжини його сторонни: $S = a^2$, а площа круга дорівнює добутку квадрата радіуса та числа «пі»: $S = \pi r^2$. Так як число «пі» точно визначити не можна, то й площу круга точно визначити неможливо. Олійник теж вважає, що світову гармонію, засновану на принципах кола, не можна втиснути в рамки квадрата. На відміну від природи, цивілізація продукує війну, смерть, а значить, і кінецьність:

Ще одних записали у вічний квадрат

Непорушно німі фотографії смерті

(«Пароль»).

І втиснута в квадратну рамку сцена

Його гнітила реготом вогнів

(«Кумир»).

... Пласко

Лисніє квадратний ринг...

... То буде бій... А зараз мертво

лисніє холодом квадрат

(«Ринг»).

На квадраті стіни насторожено ходики тікали,

Забиваючи в тишу секунди, мов цвяхи...

(«Іспанський мотив»).

*І тоді для них могили – просто плити прямокутні,
просто символи байдужі проминулих віковіч
(«Урок»).*

Слід відмітити, що гармонійний Усесвіт навіть створюється з образів, за своєю структурою подібних кола: «колесо», «перстень долі», «яблуко», «вуж», «лассо», «круглі голови», «м'яч», «гончарний круг», «картопля».

Квадратові ж образи («плита», «могила», «карта», «траншея», «фотографії смерті», «ринг») символізують смерть і руйнацію.

У вірші «Антитези» круг протиставляється квадрату. Борис Олійник боїться, щоб «кругла земля не захолола в квадрат»:

*І от я іду по землі. А земля – кругла,
М'яка, мов гумовий м'яч у дитячих руках.
Та от я іду по землі, а земля – квадратна,
Холодна, немов плита однієї з мільярдів могил.
І от я іду по землі. А земля цільна,
Опукла, мов яблуко, як у Сократа чоло.
Та от я іду по землі. А земля – покраяна,
Мов карта військова у маніяка на столі...
– Для чого ж тоді на Ельбі поклали ви круглі голови?! –
Кричить нам у вічі земля ротами траншей.
– Для того, – відповідаємо, – поклали ми круглі голови,
Щоб кругла, як м'яч, земля не захолола в квадрат!*

Це і є завершальним акордом великого космогонічно-есхатологічного міфу Бориса Олійника.

Математична задача без розв'язку знаходження квадратури круга може бути літературно вирішена на прикладі співвіднесення долі окремої людини й долі людства: людина проживає лінійне життя, але може знайти своє продовження в справах, дітях, рукотворах, які лишила по собі:

*Посіяла людям літа свої, літечка житом,
Прибрала планету, послала стежкам споришу,
Навчила дітей, як на світі по совісті жити,
Зітхнула полегко і тихо пішла за межу.
(«Пісня про матір»).*

Отже, необхідно відмітити, що коло – основний принцип побудови світу в Бориса Олійника. Це найбільш поширений з-поміж міфопоетичних знаків геометричний символ, що втілює модель світу, організований простір – космос. Круг – це символ гармонії й безкінечності, він насамперед пов'язаний зі світом природи. Люди теж вважають себе частиною правічного природного колообігу, але це не так. Звичайно, усе людство як частина природи теж існує за законами кола, але окрема людина живе за іншими правилами, законами квадрата, у рамки якого вписане її життя. Геометричні символи круга і квадрата у світотворенні Бориса Олійника знаходиться в дуалістичному протиборстві й ніколи не можуть бути згруповані у квадратуру круга.

Поет також вважає, що світову гармонію, засновану на принципах кола, не можна втиснути в рамки квадрата. На відміну від природи, цивілізація продукує війну, смерть, а значить, і кінечність.

Отже, поетичний світ Бориса Олійника ґрунтується на потужній міфопоетичній основі, що пов'язує поезію митця не тільки із фольклором, але і з європейською поетичною традицією, яка віддавна використовує міфологічні структури для художнього осмислення буття.

Список літератури

1. Квадратура круга: – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Квадратура_круга.
2. Мелетинский Е.М. Фольклор австралийцев // Мифы и сказки Австралии. Собранный К. Лангло-Паркер. – М., 1965. – 345 с.
3. Мифологический словарь / Гл. ред. Е. М. Мелетинский. – М.: Наука, 1990. – 672 с.
4. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6 т. Т. 1: За четвертою хатою: Інтимна лірика / Вступне слово автора, передмова М. Шевченка, післямова І.Бокого. – К.: ПФТ «Просвіта», – 2007. – 128с.
5. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6 т. Т. 2: Камінь з душі: Філософська лірика / Післямова М. Шевченка. – К.: ПФТ «Просвіта», – 2007. – 223 с.
6. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6 т. Т. 3: Вирок: .громадянська лірика / Післямова М. Кудрявцева. – К.: ПФТ «Просвіта», – 2007. – 256 с.
7. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6 т. Т. 4: Сива ластівка / Післямова О. Мороза. – К.: ПФТ «Просвіта», – 2007. – 96 с.
8. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6 т. Т. 5: Поєми. – К.: ПФТ «Просвіта», – 2007. – 192 с.
9. Олійник Б.І. Вибрані твори: У 6 т. Т. 6: Поєми/ Післямова Л. Скирди. – К.: ПФТ «Просвіта», – 2007. – 224 с.
10. Олійник Б.І. Поєзії./ Передм. В. Моренця. – К.: Дніпро, 1986. – 343 с.

References

1. Kvadratura kruha: – Rezhym dostupu: uk.wikipedia.org/wiki/Kvadratura_kruha.
2. Meletynskyy E.M. Fol'klor avstralyytsev // Myfy y skazky Avstralyy. Sobranyy K. Lanhlo-Parker. – M., 1965. – 345 s.
3. Myfolohycheskyy slovar' / Hl. red. E. M. Meletynskyy. – M.: Nauka, 1990. – 672 s.
4. Oliynyk B.I. Vybrani tvory: U 6 t. T. 1: Za chetvertoyu khatoyu: Intymna liryka / Vstupne slovo avtora, peredmova M. Shevchenka, pislyamova I.Bokoho. – K.: PFT «Prosvita», – 2007. – 128s.
5. Oliynyk B.I. Vybrani tvory: U 6 t. T. 2: Kamin' z dushi: Filososfs'ka liryka / Pislyamova M. Shevchenka. – K.: PFT «Prosvita», – 2007. – 223 s.
6. Oliynyk B.I. Vybrani tvory: U 6 t. T. 3: Vyrok: .hromadyans'ka liryka / Pislyamova M. Kudryavtseva. – K.: PFT «Prosvita», – 2007. – 256 s.
7. Oliynyk B.I. Vybrani tvory: U 6 t. T. 4: Syva lastivka / Pislyamova O. Moroza. – K.: PFT «Prosvita», – 2007. – 96 s.
8. Oliynyk B.I. Vybrani tvory: U 6 t. T. 5: Poemy. – K.: PFT «Prosvita», – 2007. – 192 s.
9. Oliynyk B.I. Vybrani tvory: U 6 t. T. 6: Poemy/ Pislyamova L. Skyrdy. – K.: PFT «Prosvita», – 2007. – 224 s.
10. Oliynyk B.I. Poeziyi./ Peredm. V. Morentsya. – K.: Dnipro, 1986. – 343 s.

Аннотація. В статті проаналізована судьба человека и человечества через призму математического понятия квадратуры круга и выявлена бесконечность человечества как биологического вида на планете Земля через совокупность судеб отдельных смертных людей в контексте поэтической интерпретации космогоническо-эсхатологического мифа Бориса Олійника.

Ключевые слова: Мировое Дерево, круг, квадрат, космос, хаос, пространство, геометрический символ, идея единства, бесконечность, гармония, природа, динамика мира, принцип круга, мифологема

Abstract. *The author analyzes the destiny of a man and humanity through the prism of mathematical concept of squaring the circle and identifies the infinity of humanity as a biological species on the planet Earth through the set of destinies of mortal people in the context of poetic interpretation of cosmogonical and eschatological myth by Borys Oliynyk.*

The principle of the circle is the main principle of the creation of the world in Borys Oliynyk poems. It is the most widespread geometric symbol, which embodies the world model or organized space – universe, among mythopoetic symbols. A circle personifies the idea of togetherness, infinity and completeness. A circle as a figure, which is created with the regular curve line without the beginning and ending, is oriented at any point on a definite non-visual centre ... A circle limits final internal space, but circular motion, which creates this space is endless. A circle is a symbol of harmony and endlessness, which, in the first place, is connected with the world of nature.

Certainly, the humanity as a part of nature also exists beyond the laws of the circle. An individual lives by other laws, by the laws of square. Within the frames of the square, the life of this individual is written in since birth (a square cradle) and up to death (a grave, a coffin in the form of a rectangle).

Thus, the circle is the main principle of the creation of the world in Borys Oliynyk poems. It is the most widespread geometric symbol, which embodies the world model or organized space – universe, among the mythopoetic symbols. A circle is a symbol of harmony and infinity, which, in the first place, is connected with the natural world. People also consider themselves the part of the everlasting natural circulation, but it is not true. Certainly, the humanity as a part of nature also lives by the laws of the circle, but an individual lives by other laws, by the laws of the square. Within the frames of the square, the life of this individual is written in. In Borys Oliynyk's geometrical symbols of creation of the world, a circle and a square are at dualistic antagonism and cannot be grouped in squaring of the circle.

Keywords: *the tree of life, circle, square, universe, chaos, space, geometric symbol, togetherness, infinity, harmony, nature, dynamics of light, principle of circle, mythologem*

УДК 821.161.2

ІВАН ФРАНКО ПРО ВІЗАНТИЗМ І ЙОГО ВПЛИВИ НА УКРАЇНСЬКО-РУСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ

**ПОЛІЩУК Володимир Трохимович, доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури та компаративістики Черкаського
національного університету імені Богдана Хмельницького (м. Черкаси)**

E-mail: kaflit@ukr.net

Анотація. *На основі аналізу багатьох літературознавчих праць І. Франка в статті аналізуються його судження про вплив візантизму на різні сфери духовного життя Київської Русі, насамперед на літературу того часу. Перш за все відзначається та значна увага, яку український вчений приділяв порівняльному підходу до оцінки літературних явищ. У цьому контексті І. Франко аналізував і оцінював явище візантизму і його вплив на давню українську (українсько-руську) літературу, при цьому добре вивчивши і досить високо оцінивши візантологічні дослідження К. Крумбахера.*

Перш за все І. Франко вказував на візантійську «присутність» на Русі ще до прийняття християнства. По-друге, всупереч панівним в його час критичним судженням щодо впливу візантизму на нашу писемність І. Франко на основі конкретних явищ і фактів говорив про конструктиви такого впливу. При цьому він доказово полемізував із багатьма відомими європейськими і російськими вченими.

© В. Т. Поліщук, 2016